

NEGUSTORI CLUJENI LA CRACOVIA ÎN ULTIMUL DECENIU AL SEC. AL XVI-LEA

Dacă pentru piața regională a Cracoviei dispunem azi de cercetarea serioasă a lui Jan Małecki¹, iar pentru relațiile Cracoviei cu alte orașe polone putem aminti, de pildă, studiile aceluiași închinat relațiilor comerciale dintre Cracovia și Gdańsk în sec. XVI², pentru urmărirea legăturilor de comerț dintre Cracovia și țările vecine, din sud (Cehia, Slovacia, Ungaria, Transilvania), literatura istorică ne-a furnizat doar date întîm-plătoare. În acest sens putem aminti lucrarea mai veche a lui Divéky A. despre relațiile comerciale ungaro-polone³, cea a cercetătoarei poloneze Krystyna Pieradzka despre comerțul Cracoviei cu Ungaria în sec. XVI⁴, sumarele mențiuni din studiul lui Fr. Kavka, închinat pătrunderii produselor textile cehi și slovace în țările române⁵, considerațiile referitoare la comerțul Clujului cu Cracovia, în anul 1599, din monografia lui S. Goldenberg dedicată Clujului⁶, cercetările istoricilor cehi și slovaci František Matějek⁷, František Hejl⁸ și Pavol Horvath⁹, ca și studiul lui Jan Małecki despre comerțul exterior al Cracoviei în sec. XVI¹⁰.

¹ Jan Małecki, *Studia nad rynkiem regionalnym Krakowa w XVI wieku*, Warszawa, 1963.

² Idem, *Przyczynek do dziejów handlu Gdańska w drugiej połowie XVI wieku (Związki handlowe z Krakowem)*, în *Studia gdańsko-pomorskie*, Gdańsk, 1964, p. 28—43; idem, *Związki handlowe miast polskich z Gdańskiem w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1968 (pentru Cracovia: p. 130 și urm.).

³ Divéky A., *Felső-Magyarország kereskedelmi összeköttetése Lengyelországgal főleg a XVI-XVII században*, Budapest, 1922.

⁴ Kr. Pieradzka, *Handel Krakowa z Węgrami w XVI. stuleciu*, Kraków, 1935.

⁵ Fr. Kavka, *Český a slovenský obchod s textilními výrobky v rumunských zemích (do poloviny 17. století)*, Praha, 1957 (Zvláštní otisk ze „Sborníku historického“, V).

⁶ S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI. Producția și schimbul de mărfuri*, București, 1958.

⁷ Fr. Matějek, *K dějinám českého obchodu v oblasti haližsko-karpatskou koncem 16. století (Krakov jako transitní středisko českého zboží)*, în *Slovanské Historické Studie*, III, 1960, p. 185—214.

⁸ Fr. Hejl, *Městský archiv v Krakově a jeho význam pro studium česko-polských a slovensko (uhersko) — polských vztahů od konce XV. do konce XVIII stol.*, în *Sborník Matice Moravské*, 79, 1960, p. 288—290.

⁹ P. Horvath, *Obchodné styky Levoče s Pol'skom v druhej polovici XVI storočia*, în *Historické Štúdie*, I, 1955, p. 105—145; idem, *Príspevok k obchodným stykom vychodoslovenských miest s Pol'skom a Sedmohradskom v 16.—17. storočí*, în *Nové obzory*, VII, 1965, p. 131—142.

¹⁰ J. Małecki, *Handel zewnętrzny Krakowa w XVI. wieku*, Kraków, 1960 (extras din „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Krakowie”), 1960, nr. 11, p. 73—152).

Îndeosebi, pînă de curînd¹¹, pînă la studierea de către noi a registrelor vamale ale Cracoviei de la sfîrșitul sec. XVI, legăturile comerciale ale Transilvaniei cu marele centru comercial din Malopolska au rămas aproape complet necunoscute istoriografiei noastre. Nestudierea registrelor vamale (Księgi celne) ale Cracoviei a făcut ca unii istorici (Lucja Charewiczowa¹², Fr. Kavka¹³) să susțină că legăturile comerciale dintre Cracovia și Transilvania au fost intermediare de Lwów sau de orașele slovace. Această presupunere este însă infirmată de numeroasele nume de negustori transilvăneni din Cluj, Oradea, Satu-Mare, Baia Mare, Turda, Dej, etc., care au mers și au cumpărat direct de pe piața Cracoviei felurite mărfuri poloneze sau de import ori au dus acolo produsele economiei ardelenene.

Se pune întrebarea : de ce negustorii cracovieni nu veneau la Cluj pentru a importa produsele ardelenene, așa cum negustorii clujeni mergeau și neguțătoreau pe piața Cracoviei¹⁴. Răspunsul la această întrebare trebuie căutat pe de o parte în dreptul de depozit al diferitelor orașe (Lwów, Lublin), care împiedica pe negustorii din Cracovia să meargă dincolo de aceste orașe în direcția altor țări¹⁵, iar pe de altă parte, în raporturile de clasă din Polonia epocii. Secolul al XVI-lea este epoca unei intense dezvoltări economice a Poloniei, atît sub raport industrial, cît și comercial. Ca toate țările de la răsărit de Elba, ea exportă mari cantități de produse agricole (cereale, plante tehnice), produse animale, lemne etc. în apus, unde dezvoltarea forțelor de producție necesita o tot mai mare cantitate de materii prime, ce vin în apus din partea răsăriteană a Europei, economicește complementară. Exportul acesta de materii prime îl face însăși șleahta prin Gdańsk, căutînd să-și asigure mereu, ca una ce deține puterea politică, felurite privilegii și avantaje politice în domeniul exportului. În ce privește importul Poloniei din țările apusene, el consta din produse manufacturiere : postav, pînză, țesături, mătăsuri, dantele, bijuterii, vinuri scumpe, importate pentru a satisface trebuințele de lux, pompă și trai bun ale șleahței și magnaților. Șleahta avea interesul să cîștige cît mai mult la export, dar totodată era interesată să cîștige și din import beneficiind de prețuri mai reduse la numeroase mărfuri importate de care avea nevoie. În acest din urmă scop politica ei egoistă de clasă s-a exprimat prin aceea că — între altele — șleahta polonă a impus la seimul din Piotrków din 1565 hotărîrea prin care negustorilor poloni li se interzice de a merge în străinătate cu mărfuri polone ori pentru a aduce de acolo în Polonia mărfuri străine, permițîndu-se numai negustorilor străini

¹¹ M. Dan, *Din relațiile comerciale ale Transilvaniei cu Polonia la sfîrșitul sec. al XVI-lea. Produse textile importate de clujeni de la Cracovia*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași, cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1965, p. 239—294; idem, *Le commerce de la Transylvanie avec la Pologne au XVIe siècle*, în *RevRHist*, VIII, 1969, nr. 3, p. 621—634.

¹² L. Charewiczowa, *Handel średniowiecznego Lwowa*, Lwów, 1925, p. 89—95.

¹³ Fr. Kavka, *op.cit.*, p. 44.

¹⁴ Pentru prezența sporadică și în număr redus a negustorilor poloni pe piața Transilvaniei vezi M. P. Dan, *Le commerce de la Transylvanie avec la Pologne au XVIe siècle*, p. 628—630.

¹⁵ Cf. J. Małeck, *Handel zewnętrzny Krakowa w XVI, w.*, p. 86—87.

să vină cu mărfuri în Polonia să le desfacă aici și să ducă de aici tot felul de mărfuri¹⁶. Cu toate că, pentru a-i acorda o ușoară compensație negustorimii, dieta din Piotrków a confirmat orașelor privilegiile lor cu privire la dreptul de depozit, totuși interesele negustorilor au fost serios legate prin interdicția de a depăși frontierele regatului¹⁷. Prin această măsură șleahta urmărea atragerea în țară a negustorilor străini care aici plăteau în monedă bună¹⁸ și prin venirea cărora în mare număr și cu multă marfă se provoca un joc liber al concurenței de pe urma căreia beneficia în primul rând șleahta. Interzicerea pentru negustorii poloni de a merge peste graniță s-a născut din dorința șleahței de a evita ca negustorii poloni să fie mijlocitori exclusivi ai raportului comercial cu străinătatea, deoarece negustorii poloni trebuiau să plătească peste hotare, pentru mărfurile achiziționate, potrivit prețurilor de pe piețele de acolo, ceea ce ducea la scumpirea mărfurilor importate. Șleahta spera că prin atragerea în Polonia a negustorilor străini face prețurile mărfurilor în Polonia independente de prețurile piețelor străine și supuse reglementării locale (taxe vamale, tarif de prețuri, taxațiuni etc.). Era o măsură care în același timp urmărea să apere moneda polonă prin ieșirea a cât mai puțini bani din țară. Măsura urmărea într-un cuvânt ca prețurile mărfurilor importate din străinătate să fie mai accesibile nobilimii. Dar în implicațiile ei măsura lovea în interesele negustorilor, ale orașelor, a căror dezvoltare o va frâna cum o va dovedi mai ales secolul următor¹⁹.

În aceste condițiuni se explică de ce la sfârșitul sec. XVI la Cracovia abundă negustorii străini: ruși, greci, lituani, venețieni, silezieni, nemți, cehi, moravi, evrei, armeni, englezi și alții și de ce, alături de ei, apar și numeroși clujeni și orădeni, care vin cu mărfurile lor la Cracovia, de unde se întorc acasă cu altele.

De fapt, interdicția nu a fost tradusă în viață dintr-o dată și așa se explică totuși prezența negustorilor poloni în Silezia, Moravia, Austria²⁰ și — deși foarte puțini — și în Transilvania, în ultimele trei decenii ale secolului al XVI-lea²¹. Dar acestea sînt excepții de la regulă.

¹⁶ Adam Szelągowski, *Pieniądz i przewrót cen w XVI. i XVII. wieku w Polsce*, Lwów, 1902, p. 83—85; S. Arnold — I. Michalski — K. Piwarski, *Historia Polski od połowy XV w. do r. 1795*, Warszawa, 1955, p. 61—63; *Historia Polski*, I, 2, Pod redakcją Henryka Lowmiańskiego, Warszawa, 1957, p. 150—141.

¹⁷ Cf. A. Szelągowski, *op.cit.*, I, c.

¹⁸ La sfârșitul sec. XVI moneda polonă se depreciașe mult. Dar la sfârșitul sec. XVI vin și bani străini cu o foarte scăzută valoare, bătuți în Țările de Jos sau în alte țări apusene (A. Szelągowski, *op.cit.*, p. 166). Dificultățile monetare se reflectă în măsurile luate atunci de Sigismund III Wasa (*idem*, p. 167—190). Moneda ungurească — dovadă valoarea florinului polon față de cel ungar —, are încă un curs ferm la sfârșitul sec. XVI.

¹⁹ A. Szelągowski, *op.cit.*, p. 87—89; S. Arnold — I. Michalski — K. Piwarski, *op.cit.*, p. 66—67; cf. și B. Zientara, *Dzieje małopolskiego hutnictwa żelaznego XIV—XVII w.*, Warszawa, 1954, p. 186—187.

²⁰ R. Rybarski, *Handel i polityka handlowa Polski w XVI. stuleciu*, t. I. *Rozwój handlu i polityki handlowei*, Poznań, 1928, p. 217—218.

²¹ În 1557 la Bistrița negustorul armean din Liov, Iwackho (Arh. Stat. Cluj, arh. Bistriței nr. 24, Turda, I. VI. 1557); în 1578 negustorul și meșteșugarul polon Gheorghe *pellifex* (blănarul) (*Ibid.*, nr. 140, 22. XII. 1578); *Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech*, Kraków, 1919, p. 128, nr. 380.

Din cît putem urmări în registrele vamale cracoviene²² rezultă că negustorii transilvăneni care veneau cu mărfuri la Cracovia le aduceau de multe ori pe seama unui anume negustor. De exemplu, în 1597, negustorul clujean Mihail Luther a adus vin și mied ardelean pentru Malcher Tylis, civis Cracoviensis; iar în 1600 s-a adus vin din Transilvania negustorului polon Stanislav Wiatro, civis Clepardiensis (din Kleparz), ceea ce dovedește strînsele legături dintre negustorii clujeni și cei cracovieni, împiedicați să se aprovizioneze singuri dincolo de frontieră²³.

Cînd vorbim de negustorii clujeni la Cracovia ne gîndim în primul rînd la negustorii veniți acolo cu afaceri și care după un interval de timp au revenit acasă cu carele încărcate de mărfuri, iar în al doilea rînd, la meșteșugarii — totodată și negustorii — clujeni, care s-au stabilit definitiv la Cracovia, obținînd indigenatul.

Prima categorie este, firește, cea mai numeroasă. Din datele pe care ni le oferă registrele vămii din Cracovia pentru anii 1592—1595, 1597 și 1599 și registrul tricesimal clujean din 1599²⁴, rezultă că în acești 6 ani au cercetat Cracovia un număr de 61 de clujeni amintiți în total de 93 de ori la import și de 6 ori la export, ultimele poziții revenind toate negustorului Mihail Luther. Unii dintre negustorii clujeni sînt înregistrați de mai multe ori. Așa, pomenitul Mihail Luther e trecut în registru de 12 ori: o dată în 1593, de 5 ori în 1595, de 5 ori în 1597, și o dată în 1599, alții apar de 4, 3, ori 2 ori, dar marea majoritate (42) a negustorilor clujeni sînt amintiți doar o singură dată. După numele și pronumele negustorilor urmează indicația: *z Kolozwaru*, dar, cum uneori nu se indică localitatea, e probabil că și alți negustori erau tot din Cluj. O singură dată în afară de precizarea localității se notează *kramarz*, adică prăvăliaș, boldaș, ceea ce indică sigur un negustor de mărunțișuri. Este vorba de negustorul clujean Valanti, care în 6 aprilie 1593 aduce la Cluj dantele, voal, cuțite și pinză de Cracovia, ată, centuri în valoare vamală de 28 mărci²⁵, dar care în 1592 cumpăraseră de 111 mărci²⁶.

Se pune întrebarea: toți clujenii trecuți în registrele vamale cracoviene sînt negustori sau unii din ei sînt meșteșugari veniți să-și desfacă mărfurile în Slovacia și trecuți apoi pentru cumpărături la Cracovia? Din analiza datelor registrelor vamale cracoviene pare a rezulta că în toate cazurile avem de a face cu negustori, întrucît nu am întîlnit nici un caz în care să se înregistreze exclusiv materia primă (de ex. mătase, metale, chimicale, piei) și unelte de producție, așa cum ne-am aștepta în cazul meșteșugarilor.

Totuși în unele cazuri știm precis că unii din negustori se îndeletniceau și cu meșteșugul. Așa de pildă, Filstich Petru, care importa în 1599 de la Cracovia diverse mărfuri (postav de Breslau, de Lamberg, granat, pinză de Biecz, lămii, untdelemn, piper, zahăr, pălării, mănăși etc.) se îndeletnicea și cu aurăria²⁷ și poate cazul său să fi fost și al altora.

Dacă am încerca o clasificare a negustorilor în categorii: mari, mijlocii și mici, încercarea ar fi nu numai temerară, dar și neștiințifică, întrucît numai pe baza datelor referitoare la traficul comercial clujeano-cracovian între 1592—1599 nu putem hotărî care negustor este mare și care este mic. Pentru aceasta ar fi necesară cunoașterea activității lor comerciale la

²² Registrele vămii din Cracovia se află în acest oraș la Wojewódzkie Archiwum Państwowe (WAP), księgi celne, Mss. nr. 2116 (1592), 2117 (1593), 2118 (1594), 2119 (1595), 2120 (1597), 2121 (1599), 2121 (1600). Toate informațiile privind piața Cracoviei sînt luate din aceste registre, din manuscrisele indicate la anii respectivi.

²³ Negustorii poloni nu puteau merge în Ungaria sau Transilvania după vin (*Volumina legum*, II, f. 973, anul 1578; cf. și Franz Joseph Jekel, *Polens Handelsgeschichte*, I. Wien und Triest, 1809, p. 172).

²⁴ Arh. Stat. Cluj, arh. orașului Cluj, Socotelile orașului mss. 8, XIV (1599).

²⁵ WAP, Cracovia, Księgi celne, Mss. 2117 (1593), fol. 106 v.

²⁶ WAP, Cracovia, Księgi celne, Mss. 2116 (1592), fol. 71 v.

²⁷ Cf. S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI*, București, 1958, p. 107.

import și export și în raport cu alte centre comerciale în perioada de timp respectivă. Or, în afară de datele registrelor cracoviene, nu dispunem de informații privind activitatea lor comercială în raport cu alte localități străine (Viena, Lamberg, Košice, Belus etc.) decît pentru anul 1599 (Registrul tricesimal clujean).

În afară de aceasta, se mai adaugă o dificultate: nu toți negustorii au notate consecvent valorile vamale ale mărfurilor ce le importă. Prin urmare, o ierarhizare a negustorilor clujeni nu poate fi, în aceste condiții, decît cu totul relativă.

Totuși se pot desprinde ca negustori, caracterizați ca atare și cu o activitate comercială mai înfloritoare în cadrul traficului clujeano-cracovian, 24 de persoane, printre care amintim pe Mihail Luther, Andras Baychel, Petru Filstich²⁸, Laurențiu Schmelzer, Hans Schmidt, Gaspar Masswander, Janosz Pakos, Benedict Bornemisa, Ștefan Lang, Janusz Schieb, Teleki Lőrincz, Hanus Vaitel, Janusz din Cluj, Ștefan din Cluj, Valanti etc²⁹. Sub raport numeric ei reprezintă 39,34% din totalul negustorilor clujeni care apar pe piața Cracoviei în ultimii ani ai sec. XVI. Valorile vamale ale mărfurilor pe care acești 24 de negustori clujeni le importă de la Cracovia sau le exportă la Cracovia se ridică la suma totală de circa 10.506 fl. 41 d. ung.³⁰, ceea ce raportat la totalul traficului import-export în sumă globală de ± 18.148 fl. 88 d.ung.³¹ reprezintă circa 57,89%. Prin urmare dacă negustorii clujeni care încheie la Cracovia tranzacții comerciale de mai mică valoare sînt mai numeroși (37, adică circa 60,66%), sub raportul valorilor vamale ei nu reprezintă decît 42,11%. Așadar, comerțul Clujului cu Cracovia la sfîrșitul sec. XVI este mai mult un comerț efectuat de negustorii cu mai mari posibilități bănești, deși este suficient de mare și numărul celor care încheie afaceri mai mici și a căror contribuție la importul cracovian al Clujului este relativ importantă.

Deși — după cum am spus — este greu să precizăm, pe baza datelor de care dispunem, structura socială a negustorimii clujene care activează în cadrul traficului comercial clujeano-cracovian și este atestată pe piața Cracoviei, totuși se pare că numărul celor care se îndeletniceau exclusiv sau în paralel și cu comerțul era destul de însemnat în Clujul de la sfîrșitul sec. XVI. Într-adevăr, dacă la cei 61 de clujeni pomeniți mai sus ca întreținînd relații comerciale cu Cracovia, mai adăugăm un număr de alte 72 persoane, care sînt amintite³² ca întreținînd relații comerciale cu Viena, Liov, Belus, Moldova sau cu orașele din țară (Carei, Oradea, Zalău, Baia Mare, Satu Mare), avem consemnat la Cluj în ultimul deceniu al sec. XVI un total de 133 persoane, care se îndeletnicesc cu traficul de mărfuri, dacă — evident — toate cele 72 de persoane atestate în registrul tricesimal clujean din 1599 vor fi fost din Cluj și nu și din orașele transilvănene pomenite mai sus spre care, potrivit registrului, unii din ei duc mărfuri din Cluj.

Fără îndoială că ar fi exagerat să presupunem că toate cele 133 de persoane pot fi caracterizate ca negustori cu o activitate comercială continuă și susținută, întrucît valorile vamale trecute în dreptul unora din ele — așa cum rezultă din registrul tricesimal clujean — abia se ridică la cîteva zeci de dinari. Este vorba mai degrabă de simpli precupeți cu o activitate comercială redusă și de caracter mai mult local³³ sau de persoane particulare care desfășoară doar întîmplător o activitate comercială. În lumina acestor considerațiuni, chiar dacă admitem caracterul mixt meșteșugăresc-comercial al Clujului la sfîrșitul sec. XVI, balanța va fi înclinat spre meșteșugari, a căror forță economică se reflectă, de altfel, și în forța lor politică în cadrul Clujului epocii. Ca atare, pare justă afirmația că pe atunci, la Cluj „numărul negusto-

²⁸ În registrul vamal cracovian, Mss. 2121 (1599), fol. 50 scris, greșit: Flostei.

²⁹ Vezi WAP, Cracovia, Księgi cełne, passim.

³⁰ Calculele se bazează pe datele spicuite din Księgi cełne Krakowskie și pe convertirea mărcilor polone în florini poloni la cursul 1 marcă = 48 fl. și a florinului polon în florin ungar la cursul 30 gr.pol. = 66 d.ung.

³¹ Calculul s-a făcut prin adăugarea valorilor vamale trecute la fiecare negustor.

³² Arh. Stat. Cluj, SOC. XIV/8, Registrul de tricesimă din 1599.

³³ Pentru comparație amintim că în orașul Nowy Sącz din Malopolska, centru cu o vie activitate comercială, între 1598—1656 — în mai bine de o jumătate de veac — la o populație de circa 5000 de locuitori au fost abia vreo 60 de negustori (Jan Sygansky, *Historia Nowego Sącza* ..., p. 138). Or, este exclus ca Clujul la aproximativ 7500 de locuitori să fi avut în circa un deceniu un număr de peste 2 ori mai mare de negustori.

rilor de profesie era încă redus³⁴ și că a treia diviziune socială a muncii nu ajunsese încă prea departe în Clujul din ultimii ani ai sec. XVI.

Din datele furnizate de registrele vamale rezultă că în rindurile negustorilor clujeni care făceau comerț cu Cracovia la sfârșitul sec. XVI nu se ajunsese la o strictă specializare. Toți cumpărau de toate. Totuși există o mică deosebire, care se descifrează printr-o analiză atentă a registrelor vamale cracoviene și anume: în timp ce toți negustorii cumpără postavuri și pinzeturi felurite, coloniale, pălării, cuțite, hirtie, papuci, mânuși, fețe de masă, dantelă, perdele, ace, curele, ciorapi, inele, sticlă, geamuri, șofran, heringi etc., cei „mari”, — pe lângă faptul că achiziționează postav și pinzeturi în cantități mai mari și de calitate mai bună (Lunski, Fainlundisz, de Köln, de mătase atlas, damasc etc.) — aduc la Cluj și mărfuri ce nu figurează în general în stocurile celor „mici”. Ei importă în exclusivitate și în mari cantități: puști, plumb, alaiun, miniu, cositor, sulf, tablă zincată, oțel, ca și mari cantități de piei de iuit, de veveriță, safian și cordovan³⁵. Este de presupus că, în desfacerea acestor mărfuri pe piața clujeană, ei erau adevărați angroșiști, care aprovizionau atât pe meșteșugarii mai mici din Cluj, cit și din alte orașe ardeleni ori din alte părți, cărora le puteau astfel impune prețurile lor. Cauza pentru care numai așa-zii negustori mari s-au aprovizionat pe piața Cracoviei cu metale, arme și piei scumpe pare a fi prețul ridicat al acestor mărfuri, care, ca atare, nu puteau fi achiziționate în mari cantități de negustorii „mici”³⁶.

Se impune acum să arătăm, pe scurt, felul cum își făceau negustorii clujeni afacerile pe piața Cracoviei. Regimul aplicat negustorilor clujeni pe piața Cracoviei la sfârșitul sec. XVI era reglementat de dreptul de depozit (Stapelrecht, droit d'étape), potrivit căruia clujenii erau obligați să-și depună măturile în depozit și să le desfacă într-un timp determinat. Negustorii clujeni — ca toți străinii — trebuiau să-și vîndă mărfurile lor negustorilor localnici, care le exportau în alte părți sau le revindeau pe loc altor străini cu un anumit profit³⁷.

Dacă dreptul de depozit acordat Cracoviei și altor orașe limita libertatea de mișcare și tranzacțiile negustorilor clujeni veniți acolo cu mărfurile lor, și aprovizionarea lor cu mărfuri pe piața cracoviană pentru a le aduce în Transilvania era limitată. Ea nu se putea face oriunde, norme stricte reglementind și această activitate. Negustorii clujeni se aprovizionau cu mărfuri din prăvăliile negustorilor cracovieni aflate în imensul palat din piața mare a orașului, așa-numitul Sukiennice (Tuchlauben, Halle aux draps). Tot aici în mai multe încăperi se vindeau și postavurile (sukna), de unde și numele clădirii³⁸. În anumite condiții, negustorii clujeni se puteau aproviziona cu mărfuri și direct de la casele sau din magazinele negustorilor cracoviени³⁹.

Se pune întrebarea: în ce perioade negustorii clujeni vizitau piața Cracoviei și cit stătea obișnuit un negustor clujean la Cracovia pentru încheierea tranzacțiilor sale. Din registrele vamale ale Cracoviei rezultă că negustorii ardeleni, și deci și cei clujeni, sînt atestați la Cracovia în jurul datei ținerii celor trei mari tirguri anuale: al Sf. Ladislau (3—14 mai), al Sf. Vitus (11—17 iunie) și al Sf. Mihail (29 sept. — 5 oct.), deci mai ales în lunile de primăvară și toamnă, cînd prezența lor acolo trebuie pusă în legătură și cu aprovizionarea negustorilor pentru sărbătorile Paștelui și Crăciunului. Răspunsul la cea de a doua întrebare este mai greu de dat, deoarece nu dispunem de date care să precizeze, în afară de momentul

³⁴ S. Goldenberg, *Orașul Cluj, important centru meșteșugăresc, în secolul al XVI-lea, în Studii*, 1953, 6, IV, p. 157.

³⁵ Cf. *Księgi cełne Krakowskie*, passim.

³⁶ Pentru orientare dăm după Felc și Rybarski unele prețuri din diferiți ani: plumbul la Cracovia în 1557 costa 1 centnar (65 kgr) 60 gr. (I. Felc, *Ceny w Krakowie w latach 1369—1600*, Lwów, 1935, p. 64, Anexa); piei de veveriță, 1 buc. în 1566, 10, 11 zloti; oțel (în Wieliczka și Bochnia în 1579) 90 gr. 1 centnar (= 65 kgr); cositor, 1 centn. în 1577, 16 zloti (R. Rybarski, *op.cit.*, p. 287, 292—294).

³⁷ St. Kutrzeba — Jan Ptasnik, *Dzieje handlu i kupiectwa Krakowskiego*, în *Rocznik Krakowski*, XLV, Kraków, s.a., p. 13.

³⁸ W. Luszczkiewicz, *Sukiennice Krakowskie*, Kraków, 1899, p. 7.

³⁹ St. Kutrzeba — Jan Ptasnik, *op.cit.*, p. 38—39. Pentru amănunte vezi studiul nostru: *Le commerce de la Transylvanie avec la Pologne au XVIe siècle*, în *Rev. Hist.*, VIII, 1969, nr. 3, p. 624—625.

plecării, și data sosirii negustorilor clujeni la Cracovia. Doar într-un singur caz dispunem de astfel de date și anume: marele negustor clujean Mihail Luther a intrat prin vama Cracoviei la 16 martie 1597, aducând vin și mied din Transilvania; alte două transporturi de mied și miere l-au urmat în 26 și 28 martie. După ce și-a vindut vinul, miedul și mierea, Mihail Luther a trimis spre Cluj la 29 martie felurite postavuri, pe care le va fi însoțit spre casă negustorul clujean Hanus Lipay, care și-a pus marfa împreună cu Luther în cele două care ale cărașului Christof din Wierzala⁴⁰, iar Mihail Luther a trecut din nou pe la vamă în 3 aprilie cu diferite postavuri, pinzeturi, sirmă de fier, piper, cuișoare etc.⁴¹. Prin urmare, Mihail Luther a stat la Cracovia în primăvara anului 1597 aproape 3 săptămîni.

În chip firesc se pune acum întrebarea: ce cumpărau negustorii clujeni pe piața Cracoviei și ce vindeau acolo. În ce privește mărfurile importate de negustorii clujeni de pe piața Cracoviei, trebuie ținut seamă de faptul că acum, la sfîrșitul sec. XVI, Cracovia, în afară de mare centru al comerțului de tranzit, a evoluat spre mare centru al comerțului de import-export⁴². Ca atare, negustorii clujeni vor importa de aici atît mărfuri din alte țări tranzitate prin Cracovia, cît și produse indigene poloneze. Astfel, clujenii importau de pe piața Cracoviei postavuri, pinzeturi și mătăsuri central- și vest-europene⁴³, pălării slovace, piei diferite est-europene, îmbrăcăminte și încălțăminte, metale și obiecte de metal mai ales de proveniență polonă, mirodenii și fructe din Orient și Italia, pește de la Marea Baltică, chimicale și vopsele, ață, perdele, dantele, hirtie, sirmă, cuie, sticlă, oglinzi etc. provenite fie din Polonia, fie din numeroase alte țări⁴⁴. Din analiza registrelor vamale cracoviene se vede că orașul Cluj, la sfîrșitul sec. XVI, se aprovizionă prin intermediul Cracoviei de pe o arie comercială foarte întinsă, care, în afară de teritoriile de peste mări, cuprindea toate regiunile Europei. Negustorii clujeni au adus atunci pe piața Cracoviei piei de cerb, ceară, covoare (scoarțe), mied, miere, vin, seu topit. În raport cu importul Clujului pe piața Cracoviei, care consta mai ales din produse manufacturate, el a exportat îndeosebi materii prime, urmînd în acest caz regula generală a țărilor de la răsărit de Elba, care trimit spre apus materii prime și importă produse manufacturate⁴⁵.

În ce privește locul ocupat de orașul Cluj, în raport cu celelalte orașe și ținuturi ardelen, în comerțul Cracoviei, totalizînd datele registrelor vămii din Cracovia, rezultă că negustorii din Cluj au plătit în 6 ani (1592—1595, 1597 și 1599) taxe vamale de 324 fl. 14 gr., cu circa 225 fl. mai mult decît Oradea, care în 5 ani (1593, 1595, 1597, 1599, 1600) a achitat 99 fl. 18 gr. 4 din, situîndu-se pe locul al II-lea, după Cluj⁴⁶. Prin urmare, în cuantumul taxelor vamale de import și export cu care negustorii clujeni au contribuit la totalul încasărilor vămii din Cracovia în ultimul deceniu al sec. XVI se reflectă importanța relațiilor comerciale dintre Cluj și Cracovia în acel timp.

Pentru a termina considerațiunile noastre privitoare la negustorii clujeni pe piața Cracoviei, trebuie să precizăm că toate cele de mai sus s-au referit la cei veniți la Cracovia și înapoi la Cluj cu mărfuri, după un interval mai lung sau mai scurt. Au fost însă și cazuri cînd unii clujeni s-au stabilit la Cracovia, devenind cetățeni ai orașului din Malopolska. Dar, dacă în sec. al XV-lea între emigranții din diverse părți ale Ungariei, veniți și stabiliți în Polonia, majoritatea o constituiau negustorii, în sec. XVI predomină meșteșugarii-negustori, mai ales aurarii ardeleni, care s-au bucurat de un mare renume în Polonia acelei vremi.

Cercetînd pentru perioada anilor 1555—1611 registrul orașului Cracovia, în care erau trecuți străinii care obțineau cetățenia (ius civile, ius civitatis) nu am aflat, din păcate, nume de negustori clujeni la sfîrșitul sec. XVI. Doar la începutul secolului următor, în 16 iulie 1603 este amintit în *Libri iuris civilis* aurarul clujean Andreas Karai, care va fi fost în același timp și

⁴⁰ WAP, Księgi cełne, Mss, 2120 (1597), fol. 93, 96, 102 v., 104, 105 v.

⁴¹ Idem, fol. 108—108 v.

⁴² Cf. Jan Małeck, *Studia nad rynkiem regionalnym Krakowa w XVI. wieku*, p. 20.

⁴³ Vezi pentru detalii lucrarea subsemnatului: *Dimensiunile comerciale ale Transilvaniei cu Polonia la sfîrșitul sec. al XVI-lea. Produse textile importate de clujeni de la Cracovia, în Omagiu lui P. Constantinescu-Iași cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, p. 289—294.

⁴⁴ Vezi Jan Małeck, *Handel zewnętrzny Krakowa w XVI wieku*, p. 92—142.

⁴⁵ Pentru detalii privind importul și exportul Clujului de la și la Cracovia vezi lucrarea noastră în manuscris: *Schimbul de mărfuri între Cluj și Cracovia la sfîrșitul sec. al XVI-lea*.

⁴⁶ M. P. Dan, *Le commerce de la Transylvanie avec la Pologne au XVIe siècle*, p. 622.

negustor al produselor muncii sale. El nu și-a putut dovedi în fața sfatului orașului originea, deoarece din pricina războiului pierduse tot și abia putuse scăpa cu viața și venise la Cracovia cu soția și copiii (ob bella civilia transilvanensia aliquoties spoliatus, vix cum uxore et liberis ... huc emigrasse). Pentru atestarea identității lui au dat garanție aurarii cracovieni Samuel Piaskowski, Ștefan Peste și Benedict Kecschemeti, care, sub o amendă de 100 zloti de aur, s-au angajat că în interval de un an el va depune actul său de naștere, în caz contrar va pierde cetățenia⁴⁷. Mai târziu, în 1625, aurarul clujean Ioan Tholmacy a obținut și el dreptul de cetățean al Cracoviei⁴⁸.

În ce privește organizarea comerțului negustorilor clujeni cu Cracovia se poate afirma că el era în general o întreprindere individuală, fiind exercitat de un negustor, cu ajutorul familiei sale⁴⁹. Totuși, uneori registrele vamale consemnează unele întovărășiri de negustori clujeni care aduc împreună la Cluj mărfurile cumpărate la Cracovia. Din registrele vamale cracoviene rezultă că în 1595, de pildă, negustorii Ștefan Lang, Petru Bek, Ștefan Kuzma, Ianusz Szabó, Hanus Vaiss, Ștefan din Cluj și Mihail Globlicz s-au asociat și și-au transportat mărfurile împreună cu un singur căraș, Pavel Endzel⁵⁰. În același an e amintit la vama Cracoviei negustorul clujean Toma Diac cum socio⁵¹. O întovărășire cu ocazia înapoierii la Cluj trebuie să fi făcut și Ianos Pakos cu Mihail Zygeth și Mihail din Cluj cu Kadas Petru, toți din Cluj, cărora le-a transportat mărfurile la Cluj cărașul Ianusz⁵². Cu unul și același vector (forman) și-au adus mărfurile acasă și negustorii clujeni Schmelczzer Laurentiu și Hanus Smith⁵³. În 1597 opt negustori clujeni și-au adus mărfurile toți laolaltă cu cărașul polon Mihail Kyelbaska din Zloty⁵⁴. În registrele vamale cracoviene întâlnim și cazuri cînd și cărașul se întovărășese pentru a putea face față multelor și neprevăzutele greutăți ce-i așteptau în lungul drumului. Așa, de exemplu, în 1599, e amintit cărașul Martin Kovács s *iowarzysimi*⁵⁵ și tot atunci un altul, Martin Szyby cum sociis⁵⁶.

Toate aceste întovărășiri credem că aveau un caracter accidental și temporar, ținînd cît dura călătoria de la Cracovia la Cluj și la sosirea în orașul ardelean desfăcîndu-se, fiecare negustor își lua marfa sa. Că aceste întovărășiri aveau un caracter accidental o dovedește și expresia întîlnită uneori în registrele vamale cracoviene: „włoży do kogo się traffy”, adică: „încarcă (pune) la cine s-o nimeri” sau „la cine va întîlni”. Prin urmare, în afară de asocierea între ei a negustorilor clujeni, era posibilă și asocierea unui negustor clujean cu unul dintr-un alt oraș ardelean, cu un orădean, de pildă, cum, de altfel, se și întîlnesc cazuri în registrele vamale cracoviene. O astfel de întovărășire cu totul întîmplătoare vor fi încheiat în 1597 negustorii clujeni Hegedus Mihai Diak și Boczi Ștefan, fiecare din ei declarînd că-și va pune marfa „la cine s-o nimeri”⁵⁷. Astfel de întovărășiri accidentale și temporare se cunosc și în Polonia, Lituania și Rusia în sec. XVI, uneori înfrîcînd și ele, ca în cazul negustorilor clujeni, forma transportării în comun a mărfurilor sub conducerea unuia și aceluiași căraș⁵⁸.

Cauzele pentru care se înghetbau astfel de întovărășiri efemere trebuie căutate pe de o parte în penuria de bani lichizi în circulație — nu întîmplător se asociază negustorii mai mici —, iar pe de altă parte în nevoia de a mări personalul pentru a face față greutăților ivite în calea negustorilor clujeni pe pămînt străin sau dificultăților și primejdiilor ce-i pîneau în

⁴⁷ WAP, Mss. 1423, *Libri iuris civilis* (1555—1611), fol. 600 v. — 601 (p. 552—553) Andrei Karai era în Cracovia, de prin 1586 (Leonard Lepszy, *Przemysł złotniczy w Polsce*, Kraków 1929, p. 153).

⁴⁸ St. Kutrzeba — J. Ptaśnik, *op.cit.*, p. 93, nr. 3.

⁴⁹ Cf. pentru analogie comerțul ruso-lituan cu Polonia în sec. XVI (A. Wawrzyńczyk, *Studia z dziejów handlu Polski z Wielkim Księstwem Litewskim i Rosją w XVI. wieku*, Warszawa, 1956, p. 103).

⁵⁰ WAP, Ks. cełne, Mss. 2119 (1595), fol. 87 v. — 88.

⁵¹ Idem, fol. 98 (20.III.1595).

⁵² Idem, fol. 105—106. În registru apare expresia: u thowarzisze.

⁵³ Idem, fol. 220 v.

⁵⁴ WAP, Ks. cełne, Mss. 2120 (1597), fol. 69 v. — 70.

⁵⁵ Idem, Mss. 2121 (1599), fol. 49 v.

⁵⁶ Idem, fol. 101 v.

⁵⁷ Idem, Mss. 2120 (1597), fol. 208.

⁵⁸ A. Wawrzyńczyk, *op.cit.*, p. 103.

lungile și grelele lor drumuri din Cracovia la Cluj (deteriorarea mijloacelor de transport, atacurile feudalilor, ale tilharilor la drumul mare, accidente etc).

Tot în legătură cu organizarea comerțului se mai ridică o problemă. Alina Wawrzyńczyk în pomenita sa lucrare⁵⁹ afirmă că negustorii bogați angajau în activitatea lor comercială, mai ales cu ocazia călătoriilor de afaceri în țări străine, lucrători permanenți — slugi (slujitori), care acționau în interesul și în contul patronilor lor. Ei afirmă că acești „slujitori” se recrutau din tirgoveții mai puțin înstăriți, care de multe ori beneficiau de o mare autonomie, putând face comerț și pe cont propriu. În materialul nostru am întâlnit un singur caz, când este vorba de o slugă (slujitor) și anume în 1595 bogatul negustor clujean Gaspar Masswander a fost însoțit la Cracovia de un astfel de „slujitor”, care la înapoierea spre Cluj a declarat la vama Cracoviei următoarele mărfuri: 2 buc. pinză de Silezia, circa 40 coți postav de Moravia și 4 coți de postav Lunski⁶⁰. Întrucât nu avem alte dovezi și întrucât chiar în cazul de față respectivul declară că duce marfa amintită *in usum proprium*, presupunem că aici e vorba de un simplu servitor al marelui negustor clujean și nu avem de a face cu un tirgoveț mărunț care ar fi însoțit atunci la Cracovia pe bogatul negustor clujean și ar fi acționat în numele și la ordinele lui.

Legăturile negustorilor clujeni cu piața Cracoviei la sfârșitul sec. XVI sînt importante și prin aceea că ridică și o serie de probleme de tehnică a comerțului și anume: problema capitalului comercial, a creditului, a prețurilor și a profitului comercial.

Comerțul exterior constituie un admirabil sector economic pentru formarea și dezvoltarea capitalului comercial. Fr. Engels, referindu-se tocmai la acest lucru, scria: „Capitalul comercial, cel puțin la început, putea să-și scoată profitul numai de la cumpărătorii străini ai produselor interne sau de la cumpărătorii interni ai produselor externe”⁶¹.

Pe calea tranzacțiilor în sfera comerțului exterior o serie de negustori clujeni au ajuns să realizeze mari capitaluri. Explicația fenomenului rezidă în aceea că — după cum ne arată K. Marx⁶² — „Capitalul comercial devine imposibil dacă se schimbă echivalente, el neputînd deci să fie dedus decît din înșelarea bilaterală a producătorilor de mărfuri, care cumpără și care vind, de către comerciantul parazită, care se intercalează între ei”. Acest intermediar parazită se conduce după legea schimbului neechivalent, care ar consta în a cumpăra ieftin pentru a vinde scump, cu scopul de a-și spori capitalul investit în mărfuri, de a realiza profitul comercial⁶³. El cumpără, în general, sub valoare produsele interne provenite mai ales din sectorul agrar (vite, piei, ceară, vin, miere, mied etc.) și el vinde peste valoarea lor în străinătate și, în același timp, vinde la prețuri ridicate mărfurile străine aduse în țară⁶⁴.

În cazul negustorilor clujeni angajați în traficul comercial Cluj — Cracovia, la sfârșitul sec. al XVI-lea, noi putem stabili la o serie de mărfuri importate diferența între prețul de achiziționare a lor pe piața Cracoviei și acela de desfacere a lor pe piața Clujului. Pentru a da doar cîteva exemple, să încercăm a stabili, acolo unde dispunem de date comparative — unele raporturi de prețuri la cîteva articole de import. Carasia, de pildă, o cumpărau negustorii clujeni, în 1598, pe piața Cracoviei, la prețul mediu de 20 gr. 1 cot de Cracovia (egal 54, 94 cm), iar la Cluj în același an 1 cot ardelean (circa 60 cm) s-a vîndut cu 68 d⁶⁵. Calculînd un fl. polon la cursul de 66 d. ung. și operînd reducerea unităților de măsură polone și ardelene la centimetri, constatăm că în 1598 la Cluj un cot polon de carasie s-a vîndut cu 28, 29 gr. poloni, deci cu o diferență de 8,29 gr. în plus la cot, care intra în buzunarul negustorului clujean. Prin urmare carasia cumpărată pe piața Cracoviei era la Cluj cu 41% mai scumpă decît în Polonia.

⁵⁹ *Op.cit.*, p. 104.

⁶⁰ WAP. Ks. cełne, Mss. 2119 (1595), fol. 246—246 v.

⁶¹ Fr. Engels, *Adaos la Capitalul*, vol. III (*Capitalul*, III, Partea I-a, Ed. 1956, p. 41).

⁶² K. Marx, *Capitalul*, I, Ed. P.M.R., 1948, p. 173.

⁶³ B. F. Porșnev, *Studii de economie politică a feudalismului*, București, 1957, p. 109.

⁶⁴ Cf. S. Goldenberg, *Kolozsvár kereskedelme a XVI században*, în *Emlék*, Cluj-București, 1957, p. 306; idem, *Clujul în sec. XVI*, București, 1958, p. 338—339.

⁶⁵ Vezi I. Pelc, *op.cit.*, tabelele de prețuri; S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI*, p. 361 (tabelul nr. 3); M. Dan, *Din relațiile comerciale ale Transilvaniei cu Polonia la sfîrșitul sec. al XVI-lea. Produse textile importate de clujeni de la Cracovia*, p. 293.

Un alt articol de import, orezul, se vindea în 1599 la Cracovia cu 104 gr. 1 kamen (= 13 kgr), iar la Cluj în 1600 cu 16 d. 1 font (636 gr)⁶⁶. Calculele noastre arată că 1 font polon (576 gr) costa la Cracovia 4,60 gr., iar 1 font ardelean (636 gr.) costa la Cluj, 7,3 gr. pol., deci cu 1,16 gr. mai scump (=25%). Piperul s-a vândut la Cracovia în 1596 cu 24 gr. 1 font polonez (576 gr.), iar la Cluj în același an cu 65 d. 1 font ardelean (636 gr.)⁶⁷, deci la Cluj în 1596 un font polon costa 26,75 gr. pol., sau cu 2,75 gr. mai scump decât la Cracovia, aducând negustorului clujean un câștig de 11,45%.

Din exemplul citorva mărfuri rezultă clar posibilitățile de câștig ale negustorilor clujești. Evident că aceste câștiguri nu reprezintă profitul comercial propriu-zis, deoarece din ele ar trebui să scădem cheltuielile de transport, taxele vamale⁶⁸, alte diverse taxe și dări etc., care în cea mai mare parte ne sînt necunoscute, pentru a afla profitul real. Dar și în aceste condițiuni, chiar dacă nu putem urmări procesul acumulării capitalului comercial în mîinile negustorilor clujești, putem totuși presupune că ei au realizat din afacerile lor comerciale mari profituri, căci altfel nu ne-am putea explica marile averi realizate de negustorii clujești Petru Eppel, Razmani, Sebastian Mûnich (Barat), Mihail Bodony, Mihail Luther. unii din ei întreținînd relații comerciale și cu Cracovia și dispunînd cu toții de mari capitaluri lichide, putînd investi în operațiuni comerciale de import și export mii de florini. Tocmai acești mari negustori erau cei care — ca, de pildă, Mihail Luther — puteau investi bani și în produse (materii prime, alimente) indigene pe care le duceau pe piața Cracoviei, de unde aduceau la Cluj produsele atelierelor și manufacturilor apusene și central-europene. Prin aceste operațiuni de export-import, prin cumpărarea sub valoare a unor produse ardeleni și vinzarea lor cu mari câștiguri brute pe piața Cracoviei, apoi prin investirea în total sau în parte a profitului realizat în produse manufacturate și desfacerea acestora la prețuri ridicate pe piața clujeană, Mihail Luther a realizat în scurt timp — e drept cu oarecare încetinire în rotația capitalului — de două ori ciclul capitalului B—M—B⁶⁹, obținînd profitul comercial și la export și la import. Fără să cunoaștem profitul realizat de el din vinzarea produselor ardeleni pe piața Cracoviei, putem presupune că el a fost important, căci în caz contrar, decât să vîndă sub preț, el s-ar fi putut înapoia cu marfa și ar fi desfăcut-o în altă parte, de pildă în Slovacia. Or registrele vamale cracoviene nu amintesc de așa ceva cum pomenesc, de exemplu, de negustorul venețian Giovanni Andrea Recordati, care, în 4 iulie 1597 a trecut înapoi prin vama Cracoviei cu marfa (coloniale, medicinale) pe care n-a putut-o vinde acolo, de bună seamă nu pentru că n-ar fi găsit cumpărător, ci probabil pentru că nu i-a convenit prețul ce i s-a oferit⁷⁰.

Prin acest mecanism s-au născut marile capitaluri ale negustorilor bogați din Cluj la sfîrșitul sec. XVI, capitaluri ce reprezentau uneori prețul a circa 1200 boi, valoarea a 10—20 de case mai modeste, prețul a citorva moșii mai mici sau câștigul pe aproape 10 ani a 20 zilerilor plătiți cu 8 dinari pe zi⁷¹.

De problema capitalului comercial se leagă problema creditului. Într-adevăr, frecvența cu care întîlnim în actele vremii cazuri cînd negustori ardeleni din diferite orașe erau obligați să contracteze datorii cu prilejul achiziționării de mărfuri sau al achitării taxelor vamale în răinătate, dovedește că pentru mulți negustori din orașele și tirgurile ardeleni se poate

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ La vama Cracoviei taxa se încasa *ad valorem*, după o anumită scală, variabilă în funcție de cantitățile și sorturile mărfurilor. Postavurile și unele chimicale (alaun) se impuneau potrivit unui tarif special. Din registrele cracoviene nu putem afla cit se plătea pe fiecare articol și pe unitate, așa cum se poate calcula după registrul de tricesimă al Clujului. Pentru vămile polone vezi, între altele, R. Rybarski, *op.cit.*, I, p. 295—301 și Adolf Pawiński, *Skarbowość w Polsce a jej dzieje za Stefana Batorego*, Warszawa, 1881 (Zródła diejowe, XIII). Diversele reglementări vamale polone din a doua jumătate a sec. XVI în *Volumina legum*, t. II (1550—1609). *Prawa. Konstytucje y przywileje Królestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego*, Warszawa, 1731.

⁶⁸ Cf. K. Marx, *Capitalul*, I, ed. cit., p. 161, 163; B. F. Porșnev, *op.cit.*, p. 112—113.

⁶⁹ WAP, Ks. cełne, Mss. 2120 (1597) fol. 189 v. G.A. Recordati a declarat: „towar swój nazad ktorego tu wnesprzedal”.

⁷⁰ S. Goldenberg, *Kolozsvár kereskedelme a XVI. században*, p. 307 și idem, *Clujul în sec. XVI*, p. 278—279.

vorbi de o relativă penurie de semne monetare în circulație. În acest caz negustorii străini sau autohtoni mai bogați erau obligați să acorde credit fie în bani, fie în mărfuri, celor cu care încheiau tranzacții comerciale și care, pe această cale, deveneau debitorii lor⁷¹.

Negustorii clujeni care vizitau piața Cracoviei trebuie să fi dus cu ei bani pentru a putea achiziționa mărfuri acolo, ca și în cazul negustorilor clujeni care mergeau la Viena⁷².

În cazul când negustorii clujeni vor fi avut la Cracovia nevoie de bani, ei se vor fi imprumutat fie de la marii cămătari evrei⁷³, fie de la negustorii sau bancherii locali, cum a făcut, de pildă, în 1551 intendentul cracovian al lui Petru Haller, Ioan Arelt⁷⁴. În ce privește diferitele forme de recunoaștere a obligației contractuale, nu întâlnim în materialul nostru decât *fideiussio* sau garanția. Un astfel de caz de garanție depusă de negustorii cracovieni pentru cei clujeni veniți pe piața Cracoviei este cel al negustorului clujean Mihail Luther care în 11 decembrie 1597 a trimis spre Cluj, prin vama Cracoviei, o serie de mărfuri, ca postav silezian de Görlitz, postav fainlundiș, piei de iuț, sulf etc. și neputînd achita taxele vamale de 6 fl. 22 gr. pol. a chezășuit pentru el negustorul cracovian cu care stătea în relații de comerț, Melchior Tyliš (cavit de solvendo Malcher Tyliš)⁷⁵. Peste două zile, în 13 decembrie 1597, Melchior Tyliš, garantul (*fideiussor*), a achitat datoria lui Mihail Luther (*debitum creditum*)⁷⁶, drept care s-a făcut cuvenita înregistrare atît la rubrica zilei de 13 decembrie, cît și, marginal, în dreptul zilei de 11 decembrie: sol[vit] 13 decembris fl. 6 gr. 22.

Astfel de cazuri de garanție depusă de negustorii cracovieni pentru cei clujeni dovedesc că relațiile comerciale dintre ei erau foarte strînse și bazate pe o încredere mutuală. Garantul răspundea cu toată averea sa mobilă și imobilă pentru achitarea datoriei, putînd fi arestat și el și debitorul și confiscate lucrurile lor în caz de neachitare a obligației contractate și garantate⁷⁷.

Aruncînd o privire asupra celor de mai sus, constatăm că la sfîrșitul sec. al XVI-lea între Cluj și Cracovia au existat relații comerciale relativ dezvoltate. Negustorii clujeni au fost atunci pe piața Cracoviei și au adus la Cluj mărfuri provenite din întreaga Europă și chiar din ținuturile de peste mări, ceea ce dovedește o extraordinar de întinsă arie de aprovizionare pentru Clujul de la sfîrșitul sec. al XVI-lea. Prezența negustorilor din Cluj la Cracovia dovedește caracterul direct, nemijlocit al relațiilor comerciale dintre cele două orașe. Acest comerț a fost în cea mai mare parte un comerț de tranzit, sorturile și cantitățile de mărfuri poloneze exportate din Cracovia la Cluj fiind în general reduse, ca și produsele ardelenene exportate din Cluj la Cracovia. Sub acest raport balanța comercială a Clujului, în comerțul său cu Cracovia, se dovedește a fi fost pasivă.

Din registrele vamale ale Cracoviei se vede că și acum au continuat să vină, ca și în trecut, produse scumpe, de calitate, din Europa apuseană ori sudică sau din alte părți (postavuri, pînzeturi, mătăsuri, tafta, danteleluri, mirodenii, blănuri etc.) — ceea ce reflectă pînă la un punct o anumită politică de clasă. Dar la sfîrșitul sec. al XVI-lea, revoluția prețurilor și

⁷¹ De o lipsă a semnelor bănești în circulația comercială vorbește și Alina Wawrzyńczyk, *op.cit.*, p. 112, în legătură cu afacerile comerciale dintre Polonia pe de o parte și Lituania și Rusia, pe de altă parte, în sec. XVI.

⁷² Cf. S. Goldenberg, *Kolozsvár kereskedelme a XVI. században*, p. 303.

⁷³ Cf. Ignacy Schiper, *Dzieje handlu żydowskiego na ziemiach polskich*, Warszawa, 1937, p. 113.

⁷⁴ Cf. S. Goldenberg, *Hallerii, un capitol din istoria comerțului și a capitalului comercial din Transilvania în sec. XVI*, în *Studii*, XI, 1958, nr. 5, p. 100.

⁷⁵ WAP, ks, celne, Mss. 2120 (1597), fol. 311 v.

⁷⁶ Idem, fol. 314 v.

⁷⁷ Vezi, pentru amănunte, M. P. Dan, *Le commerce de la Transylvanie avec la Pologne a XVIe siècle*, p. 631—632.

o serie de fenomene politice din Europa de apus (Țările de Jos) au dus la o transformare substanțială în conținutul importului clujean de pe piața Cracoviei, tot mai mult predominând produsele central-europene, în general mai ieftine, dar de multe ori și de mai slabă calitate.

În ce privește legăturile comerciale ale orașelor ardelene cu Cracovia, Clujul se situează pe primul loc, dar în ansamblul comerțului cracoviano-clujean este de ordinul II, după legăturile comerciale ale Clujului cu marele centru de tranzit al Austriei, Viena. Cu toate acestea el își va fi dat totuși o anumită contribuție la constituirea și acumularea capitalurilor comerciale în mâinile citorva din cele mai bogate familii de negustori clujeni atestate la sfârșitul sec. al XVI-lea și în registrele vamale cracoviene. În plus, cum o dovedesc aceleași registre, de legăturile comerciale ale Clujului cu Cracovia pare că au profitat și regiunile străbătute de negustorii clujeni pe drumul lor de întoarcere din Malopolska în Transilvania⁷⁸. Ba mai mult — cum rezultă din cercetările mai noi⁷⁹ — și în cazul Clujului, ca și în al altor orașe ardelene produsele apusene, ori central-europene au fost mijlocite de negustorii ardeleni și pieței din Moldova și Țara Românească și — poate — și celei balcanice. În această perspectivă relațiile comerciale dintre Cluj și Cracovia la sfârșitul sec. al XVI-lea depășesc limitele strimte ale legăturilor dintre două orașe și se încadrează într-o zonă comercială mult mai largă.

MIHAIL DAN

KAUFLEUTE AUS CLUJ IN KRAKAU IM LETZTEN JAHRZEHNT DES 17. JHS.

(Zusammenfassung)

Zwischen Cluj und Krakau bestanden direkte Handelsbeziehungen; zahlreiche Kaufleute aus Siebenbürgen besuchten am Ende des 16. Jhs. den Krakauer Markt, führten verschiedene, in Siebenbürgen erzeugte Waren hin und brachten von dort die Erzeugnisse der Wirtschaft Polens. Wie sich aus den Zollregistern (Księgi cełne) Krakaus ergibt, besuchten im Laufe von sechs Jahren, am Ende des 16. Jhs. (1592–1595, 1597 und 1599) 61 Clujer Kaufleute und Handwerker den Krakauer Platz.

Am Ende des 16. Jhs. wurde für die Kaufleute aus Cluj das Stapelrecht angewendet, dem zufolge die Clujer verpflichtet waren, ihre Waren einzulagern und sie binnen einer bestimmten Zeit an die Krakauer Kaufleute zu verhandeln.

Die Kaufleute aus Cluj sind in Krakau besonders zur Zeit der drei grossen Jahrmärkte beglaubigt: des hl. Ladislaus (3.–14. Mai), des hl. Vitus (11.–17. Juni) und des hl. Michael (29. September — 5. Oktober), Zeiten, zu denen sie ihre Waren verkauften und Waren aus Krakau erwarben; meist blieben sie 1–3 Wochen dort.

⁷⁸ Cf. în acest sens WAP, ks. cełne, Mss 2121 (1599), fol. 18 și fol. 67.

⁷⁹ Fr. Kavka, *op.cit.*, p. 148, 154; R. Manolescu, *Le rôle commercial de la ville de Braşov dans le sud-est de l'Europe au XVIe siècle*, în *Nouvelles études d'histoire*, vol. II, 1960, p. 208 și 212.

Die Clujer Kaufleute führten aus Krakau westeuropäische Stoffe, Leinen und Seidenzeug, Kleider und Schuhe, Metalle und Metallgegenstände, hauptsächlich polnischer Herkunft, Gewürze und Früchte aus Italien und dem Orient, Fisch vom Baltischen Meer, Chemikalien und Farben, Zwirn, Spitzen, Papier, Glass, Spiegel, u.a., teils aus Polen, teils aus vielen anderen Ländern, ein. Folglich versorgte sich am Ende des 16. Jhs. die Stadt Cluj durch die Vermittlung Krakaus aus einem sehr ausgedehnten Handelsraum, der ausser den überseeischen Gebieten auch alle Teile Europas umfasste. Ihrerseits brachten die Clujer Kaufleute nach Krakau Hirschhäute, Met, Honig, Wein, ausgelassenen Talg usw.

Aus den Akten des Krakauer Stadtarchivs geht hervor, dass in der zweiten Hälfte des 16. Jhs. einige Clujer Kaufleute und Handwerker sich in Krakau niederliessen und dort das Bürgerrecht erwarben.

Weiters gibt der Verfasser eine Reihe von Einzelheiten über die Organisation und Technik des Handels zwischen Cluj und Krakau: den Transport der Waren, die Vereinigung der Clujer Kaufleute, die Frage des Handelskapitals, des Kredites, der Preise und des von den Clujer Kaufleuten durch die Handelsbeziehungen zwischen Cluj und Krakau erzielter Gewinns.

Schliesslich macht der Verfasser die Feststellung, dass die von den Clujer Kaufleuten aus Krakau eingeführten Waren von diesen auch an die Märkte der Moldau und Walachei und vielleicht sogar des Balkans weiter verhandelt wurden.